

FACULTY OF EDUCATION, UNIVERSITY OF PRIMORSKA
A. F. M. KRAKOW UNIVERSITY

ALONG CLIO'S WAYS ...

TOPICAL PROBLEMS OF MODERN
HISTORICAL SCIENCE

Nr. 1/2016

Koper 2016

Віктор Докашенко

Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Україна

ПРОФСПІЛКИ Й ВСТАНОВЛЕННЯ СЕ- МИГОДИННОГО РОБОЧОГО ДНЯ (СЕ- РЕДИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 60-Х РР. XX СТОЛІТТЯ)

Проблему тривалості робочого дня не можна визнати новою. Більш-менш сучасного звучання вона набула ще за часів перетворення робочої сили на товар. Відтоді вона не сходила з порядку денного перемовин між представниками робітництва – професійними спілками – та власниками засобів виробництва, перетворившись у надзвичайно важливу складову трудових відносин, яка досить часто через страйковий рух дозволяла розхитувати політичну ситуацію і ставала предметом політичного торгу.

Незважаючи на весь пафос перетворення робітників у «власників» заводів і фабрик, «розбудова» соціалізму, проблема робочого дня не втратила своєї значущості. Навпаки, з нашої точки зору, політичний аспект отримав несподіваний напрямок розвитку. Підставу для цього дала державна форма власності, яка, завдяки націоналізації засобів виробництва, перетворилась у невід’ємну складову держави. Отже, держава з’єднала власність, як економічну категорію, з життям держави, як політичної

інституції. Звичайно цей симбіоз накладав на державу додаткову відповідальність за ефективність управління державними підприємствами, але, водночас, дозволяв їй маніпулювати тривалістю робочого дня, скорочуючи його чи збільшуючи залежно від потреби, видаючи або за нагальну необхідність, або за велике благо, завойоване соціалізмом. Але у будь-якому випадку в інтересах влади, що діяла.

Метою даної статті є, передусім, визначення причин поствоєнних маніпуляцій радянської держави тривалістю робочого дня, з'ясування наявності політичної складової у цьому процесі та визначення можливих соціальних наслідків зазначеного. По-друге, нашою метою є визначення місця й ролі професійних спілок у реалізації цих намірів партії та держави. Звідси і двоякість попередньої гіпотези дослідження, яка ґрунтується на припущенні переважання політичних мотивів упровадження семигодинного робочого дня над економічною доцільністю та використання партією влади наймасовішої громадської організації у власних політичних інтересах.

У зв'язку зі спробами реформування всіх складових політичної системи в Україні, необхідністю напрацювання адекватних взаємовідносин між державою, політичними партіями, професійними спілками та широкими верствами населення, а також розробкою нового, сподіваємося, більш ефективного трудового законодавства, актуальність теми запропонованого дослідження для нас є очевидною. Його хронологічні межі знаходяться в історичній площині активного пошуку економічної та політичної стабільності радянського суспільства, що, за нашим переконанням, сприяє кращому розумінню виникнення обставин його стагнації та визрівання незворотних причин загибелі. Є також всі підстави вважати, що помилки, допущені реформаторами 50-х–60-х рр., слугуватимуть застереженням нинішнім.

Історіографію питання визнати достатньою не видається можливим. На жаль, хронологічні межі, як і вся проблематика, пов'язана з діяльністю професійних спілок, ще не стали предметом широкого наукового інтересу колег. Тому до історіографії питання

ми, як і раніше, з приємністю відносимо монографію В.Ф.Цвиха, яка хоч і видана п'ятнадцять років тому, але залишається до цих пір єдиним фундаментальним дослідженням, яке дозволяє простежити методологічну метаморфозу наймасовішої організації трудящих [1]. З інших досліджень, безперечно, варто виокремити «Нариси історії професійних спілок України», і це незважаючи на те, що вона вимагає нового осмислення матеріалу і, відповідно, нових оцінок. Видана у 2002 р., вона, як на наш погляд, занадто довго затрималася в статусі «першої узагальнюючої праці з історії профспілкового руху в Україні»[2].

За новизною постановки проблеми вигідно у цьому відношенні вирізняється праця дніпропетровського політолога О.Л.Тупиці «Профспілки в політичній системі сучасного громадянського суспільства в Україні: виміри функціонування». Вона найближче стоїть до кола поставлених нами питань, оскільки в ній аналізуються можливості політичної діяльності спілок, на які, врешті-решт, ми збираємося вийти у цій статті [3]. Історіографія питання налічує також значну кількість досліджень радянської доби, але ми не акцентували на них свою увагу через однозначну ідеологічну складову, а розглядаємо їх як специфічне джерело дослідження. Отже, вищезазначене свідчить про наявність праць методологічного плану, певною мірою, узагальнювальних, але одночасно фіксує відсутність наукового доробку із заявленої нами проблеми. Останнє, разом з актуальністю проблеми, дає нам підставу для наукового простеження окресленого кола питань.

З точки зору методології історичного розвитку середини 50-х - середини 60-х рр. минулого століття, впровадження семигодинного робочого дня, задеклароване ХХ з'їздом КПРС, повністю вписується в концепцію «відлиги», яка ґрунтується на повному запереченні сталінізму в усіх його політичних, економічних та соціальних сферах. Саме заперечення сталінізму в його класичному вияві й давало можливість утвердитись новому етапу тоталітарних відносин, що пізніше отримало назву «відлига». Розглядаючи процес регулювання робочого часу саме з цієї точки зору, варто наголосити на подіях, які передували цьому. Йдеться про Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1940 р. «Про перехід

на восьмигодинний робочий день, на семиденний робочий тиждень і про заборону самовільного залишення робітниками і службовцями підприємств і установ».

При цьому принагідно зазначимо, що ініційований він був не Радою Міністрів СРСР, й не партією, як того можна було б очікувати, а професійними спілками, що, згідно зі своїми повноваженнями, представляли інтереси не влади, а трудівників. 25 червня 1940 р. на IX пленумі ВЦРПС з промовою виступив голова ВЦРПС М.М. Шверник. Після нетривалого обговорення Пленум одностайно прийняв звернення ВЦРПС «До всіх робітників і робітниць, інженерів й службовців, до всіх членів професійних спілок» [4]. Останнє й слугувало підставою для прийняття Президією Верховної Ради СРСР згаданого вище Указу вже наступного дня.

Повернення до ідеї семигодинного робочого дня, як вже зазначалося вище, належить XX з'їзду КПРС. В резолюції на звіт ЦК КПРС з цього приводу говориться: «Найважливіше політичне і народногосподарське значення має рішення ЦК КПРС про перехід упродовж шостої п'ятирічки на 7-годинний робочий день для всіх робітників і службовців...» [5, с.19]. У цій простенькій політичній сентенції звертають на себе увагу дві обставини. По-перше, кидається у вічі, що ініціатива скорочення робочого часу виходить з боку ЦК КПРС, тоді як у 1940 р. при подовженні робочого дня у 1940 р. вона належала Пленуму ВЦРПС. З політичної точки зору тут все зрозуміло і навряд чи потребує будь-якого додаткового коментарю. «Пряники» роздає партія, а за профспілками залишається примус, одягнутий в одязі трудового ентузіазму.

По-друге, привертає увагу двоякість значення цього заходу: «політичне і народногосподарське». Заради справедливості зазначимо, що доцільність такої постановки питання вже відзначалась опозицією, очолюваною Л.Д.Троцьким. Ще у жовні 1927 р., після того як Політбюро ЦК прийняло рішення про скорочення робочого дня до семи годин, Л.Д.Троцький у статті «Семигодинний робочий день» з достатньою аргументованістю наголошував на тому, що цей захід є цілковито ювілейним (був прийнятий до десятих роковин Жовтневої революції) і ніякого позитивного господарського значення не мав. Більше того, «під

скороченням робочого дня до 7-ми годин, писав він, ми маємо «по суті справи чисто авантюристичну обіцянку...». Він не без підстав висловлював побоювання, що «Політичний результат ювілейного сюрпризу виявиться протилежним тому, на який розраховують автори «реформи...». Лідер опозиції питання про можливість переходу на семигодинний робочий день і про строки такого переходу вважав питанням комплексним, багатовекторним, питанням «всієї господарської політики...» [6].

Якщо зазначене екстраполювати на хронологічні межі хрущовської «відлиги», які, власне, й є об'єктом нашого дослідження, то мимоволі напрошується питання, а чи не були наміри ХХ з'їзду КПРС, спрямовані на скорочення робочого часу, тією ж «авантюристичною обіцянкою»? На нашу думку, певні підстави для того, щоб углядіти її в діях партії, все ж таки є. Вони випливають із логіки «відлиги», творці якої позиціонували її як «нове» слово в теорії соціалістичного будівництва та як повернення від сталінських до ленінських норм суспільного життя. Отже, за логікою, якщо за Й.В. Сталіна робочий день, хай, навіть, і за ініціативою профспілок, було збільшено, то, відповідно, політична логіка «відлиги», як і необхідність зміцнення влади, вимагала його зменшення. Тим більше, що післявоєнні зниження цін на продукти харчування і предмети першої необхідності ще були свіжі в пам'яті суспільства й слугували серйозною моральною підтримкою прихильникам сталінізму. «Відлизи» ж протиставити їм у соціальній сфері було нічого. Грандіозні плани соціальних перетворень, декларовані з'їздами КПРС, були далекі від реалізації, а з плином часу вони будуть віддалятися від них ще далі. Тому скорочення робочого дня упродовж п'яти років до семи (шести) годин могли бути впливовим аргументом на користь нової влади і виглядало чи не єдиним соціальним важелем, який діяв на користь «відлиги» у її прогиборстві з класичним сталінізмом.

З огляду на зазначене, не може викликати будь-яких запитань повідомлення, поставлене Директивами ХХ з'їзду КПРС на VI п'ятирічку, в яких Раді Міністрів СРСР було доручено розробити заходи «по поступового (виділено нами. – В.Д.) переведення робітників і службовців на семигодинний робочий день, а робітників провідних

професій у вугільній гірничорудній промисловості, зайнятих на підземних роботах, – на шестигодинний робочий день. При цьому, в першу чергу, починаючи з 1957 р., повинні бути переведені на скорочений робочий день робітники, зайняті на підземних роботах і в гарячих цехах. ... Перехід на скорочений робочий день планувалось провести без зменшення заробітної плати робітників і службовців [7, с.68]. Отже, без зменшення розміру заробітної плати пропонувалось поступово перейти на семигодинний робочий день. Чи був цей захід економічно обґрунтованим? Чи може це була акція, що проводилася з метою зміцнення владних позицій творців «відлиги», що означало переважання в ньому політичної мотивації

Щоб з'ясувати останнє, повернемося все ж до характеру імплементації Постанови – поступового впровадження скороченого робочого дня (виділено нами при цитуванні жирним шрифтом). Адже і в Директивах п'ятирічки, і в Постановах ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР, які конкретизуватимуть цей перехід в окремих галузях виробництва, йдеться саме про поступовий характер. Відповідно, республіканські партійні організації, включаючи й ЦК Компартії України, розробляючи відповідні заходи з виконання московських постанов, теж виходили з позиції поступовості. Все зазначене вище підштовхує нас до припущення, що ця стійка «поступовість» є результатом неготовності радянської системи виробничих відносин того часу до таких радикальних змін.

Повернемося, однак, до аналогічної ситуації, що мала місце в 1927 р., використовуючи для цього аргументи Л.Д.Троцького. Як на нашу думку, то головний опозиціонер тлумачив цей перехід з точки зору неготовності виробництва для таких суттєвих перетворень, передусім, з технологічного та техніко-економічного параметрів. Саме через ці обставини переведення виробництва на скорочений робочий день з його точки зору було передчасним. Тобто, на його думку, спочатку слід було б досягнути всіх необхідних умов на виробництві, а вже потім оголошувати про таку гучну реформу.

Звичайно, про це зараз можна було б не згадувати з ряду причин. По-перше, зазначене вище не вписується в хронологічні межі нашого дослідження. По-друге, якби та ж сама партія через 24 роки абсолютно в інших економічних умовах знову не повернулася

до питання про скорочення робочого часу. Врешті, по-третє, тому що в Директивах з шостого п'ятирічного плану знову було присутнє пресловуте «поступово». Саме ці обставини і викликають цілком слушне запитання, а чи готова була економіка періоду «відлиги» сприйняти цю новацію. У випадку її неготовності в дію могла включитись мережа таких економічних чинників, які здатні були викликати негативну реакцію економічної системи. Іншими словами: якщо виробництво не досягло відповідного рівня продуктивності праці, то скорочення робочого часу без зменшення заробітної плати, як того вимагали Директиви до нового п'ятирічного плану, означатиме не що інше, як необгрунтоване підвищення заробітної плати з усіма можливими негативними наслідками для цілих галузей. Без технічної, технологічної, економічної готовності переведення виробництва на скорочений робочий день дійсно виглядає політичною авантюрою. Власне, саме в цьому звинувачував Л.Д.Троцький своїх політичних опонентів ще в 1927 р. Не без підстав він побоювався, щоб «під гаслом «скорочення робочого дня до 7-ми годин» ми насправді не отримали б пусте місце, яке нічого не вартує» [8].

Отже, чи готова була радянська економіка до такої масштабного потрясіння? Якщо оцінювати ситуацію за матеріалами статистичних щорічників «Народное хозяйство СССР» та «Народне господарство Української РСР» за відповідні роки і підпасти під їх магію, то здається, що прогнози Левка Давидовича не підтвердилися. Зокрема, статистичний збірник «Народное хозяйство СССР за 70 лет» подає досить оптимістичні темпи зростання продуктивності праці як в СРСР, так і в Українській РСР. Якщо рівень продуктивності праці в СРСР у 1950 р. взяти за 100%, то у 1955 він склав уже 149%, у 1958 р. – 180%, у 1959 р. - 203% [9, с.231]. Якщо ж спуститись хронологічною драбиною ще нижче, у рік 1940 р., і досягнути на цей час продуктивність праці в Українській РСР взяти за 100 відсотків, то темпи її зростання у 1965 р. склали 318% [10, с.166]. Слідом за цими і подібними їм статистичним збірникам позитивно оцінюють стан економіки УРСР і автори тритомної книги «Історія народного господарства Української РСР»: «...капіталовкладення в промисловість Української РСР протягом 1951 – 1960 рр.

досягли 17 078 млн. крб. (в порівняних цінах) і за обсягом удвоє перевищили капіталовкладення за всі попередні роки Радянської влади. В результаті в 50-ті роки було збудовано і введено в дію 1507 великих державних підприємств, у тому числі в роки п'ятої п'ятирічки – 527 і шостої – 980 (виділено нами)...», - констатували вони [11, 319].

Отже, складається враження, що в ініціаторів «відлиги» були підстави для скорочення робочого дня без будь-яких негативних для економіки наслідків. Однак не будемо ігнорувати інші оцінки стану радянської економіки, оскільки вже давно стало зрозуміло, що підпадати під магію радянської статистики з точки зору інтересів науки вкрай небезпечно. Тому логічно оглянути економічний стан СРСР з позиції статистики іноземних опонентів. Якраз у цей час зарубіжні вчені переходили в її оцінці від теорії «двох статистик» (для масового вжитку і для вузького кола керівників) до теорії «айсбергу». Згідно з останньою, радянська офіційна статистика складалася з двох частин – невеликої верхньої частини, призначеної для публіки, і величезної нижньої, невидимої, розмір якої був достеменно відомий незначній кількості осіб і призначався для планування і практичного управління народним господарством. Обидві частини ґрунтувалися на спільній методології [12, с.102].

Скептично ставлячись до даних радянської статистики, зарубіжні вчені, передусім американські, ретельно аналізували стан радянської економіки, порівнюючи її з економікою США. Так, відомий радянський советолог М.Бористейн, узагальнивши дані своїх попередників, дійшов висновку, що валовий внутрішній продукт СРСР в 1955 р. складав всього 27% від рівня США, у розрахунках в карбованцях, і 53% в розрахунках у доларах. В розрахунку на душу населення середній показник рівнявся 37,5% і 32% відповідно. У 1957 р., відразу ж після радянського прориву у космос, американський президент Ейзенхауер ухвалив склад спеціальної комісії на чолі з Гайзером, якій доручалося підготувати доповідь про об'єктивний стан економіки СРСР. В результаті досліджень було з'ясовано, що рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) в СРСР складав трохи більше 1/3 американського. За підрахунками президента «Чейз Манхеттен Бенк» У.Батлера,

рівень радянського виробництва на кінець 60-х рр. не перевищував 20 – 25% рівня США.

Прискіпливо вивчало стан економіки Союзу РСР і Центральне розвідувальне управління. Ще в 1956 р. його глава Джон Фостер Даллас доповідав вищому керівництву країни, що радянський валовий національний продукт складав 1/3 американського. Цікавими виглядає також порівняння середньорічних темпів зростання національного доходу СРСР за даними ЦСУ СРСР і ЦРУ США (валовий національний продукт), які наводить В.М.Кудров, посилаючись на N.Jasny (Essays on the Soviet Economy. N.Y., 1962, р. 168). Наведемо їх близько до досліджуваних хронологічних меж. Так ось, за даними ЦСУ, в період з 1951 р. по 1960 р. середньорічні темпи зростання національного доходу в СРСР дорівнювали 10,2%, а за даними ЦРУ – 5,1%; з 1961 р. по 1965 р. – 6,5% і 4,8% відповідно [13, с.152].

З огляду на вищенаведені факти, залишається лише дивуватись, у який спосіб М.С. Хрущов і його сподвижники збирались наздогнати і перегнати США у виробництві продукції на душу населення. Використання ж наведеного матеріалу стосовно предмета нашого дослідження означає, що у послідовників Й.В. Сталіна було недостатньо технічних і економічних підстав для проведення скорочення робочого дня. Хоча водночас і зазначимо, що, за оцінками американського советолога М.Ясного, найбільш високі темпи зростання національного доходу в СРСР були не в 30-ті роки, в чому ми були переконані раніше, а якраз в 50-ті рр. [14, с.148]. Ця обставина додає підстав для проведення реформи скорочення робочого часу в другій половині 50-х рр., дещо пом'якшуючи її політичну складову, хоча, як на нашу думку, принципово її й не знімаючи.

Своєрідним підтвердженням цього припущення може бути аналіз діяльності важливої складової радянської політичної системи – професійних спілок. Останні, будучи одержавлені і знаходячись у сфері політичного впливу КПРС, повинні були всіляко сприяти партії у виконанні її накреслень. Звичайно, у другій половині 50-х рр., знаходячись під впливом лібералізованих ідей «відлиги», профспілки не могли лестити партії тією ж мірою, як, скажімо,

в передвоєнний період, коли вони стали по суті ініціаторами скасування семигодинного робочого дня. В середині 50-х рр., намагаючись повернути довоєнний статус-кво робочого часу в промисловості, партія знову не могла обійтись без цієї громадської організації.

Аналіз документів XX з'їзду підтверджує, що стан продуктивності праці для масштабної реформи вочевидь був недостатнім. Інакше, навіщо треба було вносити до Директив шостої п'ятирічки такі високі і, у своїй більшості, нереальні показники з підвищення продуктивності праці. В промисловості – не менше як на 50%, у будівництві – 52%, залізничному транспорті приблизно 34%, на морському транспорті – 40, на річному – 35, в радгоспах – 70% [15, с.65 - 66]. Наведені цифри свідчать не скільки про великі перспективи підвищення продуктивності праці, як про її недостатній рівень для запровадження реформи скорочення робочого дня.

Для професійних спілок це означає не що інше, як «велика» довіра партії і держави неекономічними, методами громадського впливу, притаманними лише профспілкам радянського типу, компенсувати недостатній рівень продуктивності праці на виробництві вищим рівнем інтенсивності праці, кращим станом виробничої дисципліни тощо. Підтвердимо цю гіпотезу аналізом однієї з частин постанови IV пленуму ВЦРПС «Про підсумки роботи XX з'їзду і завдання профспілок», прийнятої майже через місяць після партійного форуму [16 с.6-11]. Для цього нами обрано параграф другий зазначеної постанови, в якій ідеться про необхідність «рішучого покращення керівництвом соціалістичним змаганням» – головного напрямку діяльності радянських спілок. З таким же успіхом можна було б обрати й будь-який інший з дванадцяти пунктів Постанови. Переконані, що результат був би аналогічним.

Отже, задамося рядом питань до цієї ухвали, відповідаючи витримками з її змісту. Куди, наприклад, спрямовувалось вістря радянської змагальності? – Відповідь з тексту: на виконання і перевиконання п'ятирічки, за високу продуктивність праці, впровадження нової техніки та передового досвіду. А який з різновидів змагання рекомендувалось поширювати? – Передусім,

80

індивідуальне. В цеху, в бригаді, на дільниці. Тобто, там де вирішувалося виконання плану. При цьому постанова радить не забувати про змагання між спорідненими підприємствами. Чому? Тому що постачання суміжників було чи не головною проблемою всієї радянської кооперації. Що ж для цього повинні зробити профспілкові організації? – Підняти роль профгрупоргів, щоб залучити всіх робітників, інженерів, техніків до активної боротьби за подальше піднесення і вдосконалення виробництва... Ну, і, врешті, від профспілкових організацій вимагалось взагалі неможливе. Від них вимагалось, щоб вони не лише впроваджували передові методи праці, а й домагались того, щоб на підприємствах «вносились відповідні зміни в технологію, виготовлялись за пропозицією новаторів у необхідній кількості пристрої, інструменти». Погодьмося, що ці завдання скоріше для головного інженера та головного технолога, а не для рядових членів спілок. Ну, і насамкінець, декларація нечуваної щедрості від ВЦРПС, яка раніше за нею не помічалась. Пленум доручав президії ВЦРПС покращити порядок преміювання переможців із коштів, виділених на Всесоюзне соціалістичне змагання. При чому, 75% з них повинні були спрямовуватись на заохочення безпосередньо робітників [17, с.6].

Не можна не погодитись з тим, що ця частина постанови ставить завдання профспілковим організаціям не просто виконати і перевиконати план за будь-яку ціну, як це було раніше. В ній було поставлено завдання досягти цієї мети через підвищення продуктивності праці та покращення її організації, що прямо пов'язано з пропонованими змінами в тривалості робочого дня. У зв'язку зі сказаним залишається лише констатувати, що й цього разу ВЦРПС знову тонко вловила те, чого від неї вимагала КПРС. Якщо в 1940 р., мотивуючи загрозою війни, вона ініціювала збільшення робочого дня до 8 годин, то в період «відлиги» цей же профспілковий орган вимагав від підпорядкованих йому профорганізацій безпосередньо долучитися до роботи з підвищення продуктивності праці та покращення її організації, що згодом давало можливість здійснити перехід на скорочений робочий день. Отже, з цієї точки

зору, роль професійних спілок в імplementації реформи робочого часу була якщо не провідною, то й далеко не останньою.

У зв'язку з цим звернемо увагу ще на процедуру реалізації реформи. Кожна галузь промисловості, або їх група, переводилась на скорочений робочий час у відповідності до окремої Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. Здавалося б, навіщо приймати спільну постанову, коли питання знаходиться виключно в компетенції вищого виконавчого органу. Між тим, ця троякість партійно-державної ухвали пояснюється досить просто. Зокрема, абсолютно логічно і не без підстав можна припуститись думки, що цим зайвий раз підкреслювалась турбота партії про народ. Останнє, по-перше, випливало з самої філософії «відлиги», яка волю вождя намагалася підмінити волею партії. По-друге, для КПРС це мало також суттєве значення в плані протиборства носіїв ідей хрущовської «відлиги» з апологетикою класичного сталінізму.

Але був ще один важливий нюанс. Вихід постанови одночасно під партійною егідою та егідою Ради Міністрів СРСР дозволяв партії ввести в дію ще одного важливого гравця – професійні спілки. Достатньо ознайомитись зі статутом цієї наймасовішої організації, щоб переконатись, що принципи будови, організації, а також ввірені їй компетенції відкривали широку дорогу до засобів підвищення продуктивності праці. І це не лише соціалістичне змагання, про яке йшлося раніше. Це і раціоналізація та винахідництво, це і науково-технічні спілки, які знаходились у сфері їх статутної діяльності, це, врешті, засоби організації робітництва, такі як загальні та робітничі збори, постійно діючі виробничі наради, це їхні можливості регулювання норм виробітку та заробітної плати. Всього ж за Статутом, прийнятим у 1959 р. нами налічено біля трьох десятків напрямків діяльності цієї наймасовішої організації, які прямо чи опосередковано могли впливати на підвищення продуктивності праці. Отже, з цієї точки зору, вихід постанов від імені ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР був цілком виправданим.

Професійні спілки, знаходячись у сфері партійного керівництва й виконуючи досить сумнівні завдання з точки зору логіки, усталеної в світі профспілкового будівництва, одночасно позиціонували себе як громадська організація, яка покликала виступати від

імені робітників і службовців перед державними і громадськими організаціями «в питаннях праці, побуту і культури» [18 с.6]. Через цю обставину вони не могли відверто демонструвати своєї фактичної підпорядкованості вищій виконавчій владі. Та й Рада Міністрів, у свою чергу, не могла неприховано видавати завдання масовій громадській організації, яка хоч і формально, але все ж таки представляла інтереси практично всіх верств населення СРСР. Тут маємо зазначити, що радянська модель тред-юніонізму намагалася демонструвати світу свою формальну незалежність від адміністрації підприємств та виконавчої влади.

Повернемося однак до порядку імплементації реформи. Для прикладу проаналізуємо одну з таких постанов від 9 квітня 1959 р. за №377 «Про переведення на семигодинний робочий день, підвищення і впорядкування заробітної плати працівників машинобудівної і металообробної промисловості». Передусім, звернемо увагу на терміни її реалізації: з 1 жовтня 1959 р. по 1960 р. Досить навіть поверхового погляду, щоб зрозуміти, що вищі керівні політичний та господарський органи намагалися відтермінувати кінцеві строки, зробити їх максимально «плаваючими». Звернімо увагу на те, що Постанову було прийнято 9 квітня, а початок імплементації віднесено аж до 1 жовтня. Це означає, що галузь отримувала додаткових майже півроку лише для початку реформи. Не чітко визначався строк її завершення: 1960 рік. Це свідчить, що завершити її можна 31 грудня 1960 р. Отже, загалом півтора року. Таким чином, ЦК КПРС і Кабмін дали можливість раднаргоспам достатньо часу для подолання можливих перешкод у впровадженні трудової новачії. З цього випливає, що і партійний, і державний орган усвідомлювали труднощі перехідного періоду, які можна тлумачити не інакше, як неготовність більшості галузей до скорочення робочого дня, в основі якої лежав недостатній рівень продуктивності праці.

Останнє, легко простежуються у тих завданнях, які отримали професійні спілки в зв'язку з прийняттям зазначеної постанови. Її пункт 26 доручав ВЦРПС, відповідним ЦК профспілок, республіканським, обласним і крайовим радам профспілок «взяти активну участь у виявленні і використанні резервів виробництва,

всіляко розвивати і підтримувати творчу ініціативу робітників, інженерів і техніків в покращенні діяльності машинобудівних і металообробних підприємств і розповсюдженні виробничого досвіду» [19]. У нашому перекладі цієї партійно-державної сентенції це означає, що в галузі є серйозні проблеми із виконанням державного плану. Інакше, навіщо треба вишукувати резерви? Простежується також пониження ролі, а то й відсутність ефективного стимулювання праці. Інакше, не треба б було штучно підвищувати ініціативу робітників і службовців. Ну і, звичайно, не все було гаразд і з продуктивністю праці, бо навіщо тоді від профспілок вимагалось розповсюдження передового досвіду.

Подібні підходи, хоча значно й деталізованіші, простежуються також і на республіканському рівні, як наприклад, в Постанові ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР за №452 від 9 травня 1957 р., в якій йдеться про скорочення робочого дня на гірничорудних, металургійних та коксохімічних підприємствах. В ньому, зокрема, Укрпрофраді разом з республіканським комітетом профспілок чорної металургії та профспілковими організаціями підприємств доручалося взяти активну участь у здійсненні заходів з виявлення і використання резервів виробництва, всемірно розвивати і підтримувати ініціативу робітників, інженерів, техніків, колективів цехів, підприємств, поліпшити роботу по вивченню і розповсюдженню передового виробничого досвіду. Надати допомогу господарським керівникам у зміцненні трудової та виробничої дисципліни, ущільненні робочого дня, створенні робітникам умов для високопродуктивної праці. Приділяти повсякденну увагу питанням поліпшення умов праці та побуту трудящих [20].

Услід за працівниками вугільної промисловості і чорної металургії почалося переведення на семигодинний робочий день працівників кольорової металургії, хімічної, цементної галузей, працівників з виробництва залізобетонних виробів, з видобутку солі та озокериту. До цього процесу активно долучилися професійні спілки. На кожну спільну постанову ЦК КППС, ЦК Компартії України, разом з Радою Міністрів УРСР та Укрпрофрадою приймали свою постанову. Власне, своєю її можна назвати хіба що з точки зору видання. У

всьому іншому вона дослівно повторювала слово в слово свого московського патрона. Цікаво, що Укрпрофрада на засіданні своєї Президії розглядала вже підготовлену вищим партійним органом республіки і надруковану на її офіційному бланку постанову, як це, наприклад, мало місце з Постановою ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР та Укрпрофради від 3 листопада 1958 р.. Участь останнього підписанта, як бачимо, абсолютно формальна, але, тим не менше, він давав головне – він надавав можливість використовувати в процесі імплементації постанови потенціал професійних спілок, з їхніми чисельними компетентностями. Звичайно, ми далекі від переоцінки ефективності цієї участі, але й заперечувати її значення, з нашої точки зору, неприпустимо. Головне її призначення полягало у створенні необхідних умов для впорядкування нормування праці та заробітної плати, без яких скорочення часу роботи було б неможливим. Однак, до цієї проблеми ми повернемося пізніше, оскільки вона вимагає окремого дослідження. Зараз же зупинимося на механізмі їхньої імплементації.

Механізм реалізації цієї та й інших постанов був однотипним. Раднаргоспи, міністерства та відомства, виконкоми місцевих рад зобов'язувались визначитись зі строками змін в роботі підприємств та погодити їх із профспілками. Разом вони мали розробити та здійснити на кожному підприємстві «технічні, господарські та організаційні заходи, що забезпечують впровадження в виробництво нової техніки і передових технологій, механізації й автоматизації виробничих процесів, ритмічну роботу підприємств, покращення організації праці...» [21]. Координацію переходу на рівні підприємств і цехів здійснювали заводські і цехові комісії, до складу яких входили і представники ФЗМК та цехових профорганізацій.

Позачерговий XXI з'їзд КПРС, незважаючи на експеримент із семирічним терміном планування, спромігся підтвердити попередні наміри партії у сфері переведення підприємств на семигодинний робочий день. Зокрема, у доповіді М.С. Хрущова визначалось, що перехід на семигодинний робочий день треба завершити в 1960 р., а основою для цього слугує технічний прогрес і

всенародне соціалістичне змагання, внаслідок чого й підвищується продуктивність праці [22, сс.14, 52]. При цьому звернімо увагу на «невинні» маніпуляції доповідача з статистикою, що ілюструє її динаміку. Він чомусь рівень продуктивності праці, досягнутий у 1958 р., порівнював з 1913, наводячи її підвищення в 10 разів, і з 1940 р., у якому продуктивність праці зросла в 2,6, а не з 1956 р., коли, власне, на XX з'їзді й були поставлені багатообіцяючі завдання з її підвищення [23, сс.14, 52]. Хоча з урахуванням ідеологічної складової процесу, партійного лідера можна зрозуміти. Не міг же лідер партії і держави, який поставив радянській спільноті завдання наздогнати й перегнати США у виробництві продукції широкого споживання на душу населення, на форумі партії, який оголосив остаточну побудову соціалізму в СРСР, наводити непереконливі цифри зростання продуктивності праці, яка, власне, й лежала в основі означеної змагальності.

Спроба першої особи держави ухилитись від аналізу виконання плану у цій сфері за три роки шостої п'ятирічки, в контексті досліджуваної нами проблеми, може свідчити лише на користь недостатності підстав для продовження реформи зі скорочення часу роботи. Але, схоже, що політична привабливість легко подолала саму готовність до впровадження. Це означає, що економічна необхідність була підмінена політичною доцільністю, яка виступила перед спільнотою у вигляді політичного популізму. Такий підхід, з точки зору партійних інтересів, був цілком виправданим. Партії влади потрібна була динаміка будівництва, адже на з'їзді Перший секретар ЦК КПРС вперше оголосив про місцезнаходження СРСР на шляху будівництва комунізму. «Побудувавши соціалістичне суспільство, – заявив він, – радянський народ вступив у нову полосу історичного розвитку, коли соціалізм переростає в комунізм». Доповідь партійного керівника тут же на з'їзді, вже першим же оратором, а це буде Перший секретар ЦК Компартії України М.В.Підгорний, була названа не інакше, як «цінним внеском у подальший розвиток марксистсько-ленінської теорії, яскравим взірцем єдності теорії та практики» [24, сс.93, 122].

Вочевидь, що висновки з'їзду, передусім, суто з політичної точки зору, означали, що перехід на семигодинний робочий день

не мав альтернативи. Цього вимагала сама логіка «комуністичного будівництва», проголошена на ньому. Радянській спільноті треба було вже зараз показати позитивні зрушення в соціально-виробничій сфері, що підтверджувало б на практиці правильність курсу, обраного владою «відлиги». З цієї точки зору абсолютно правомірним кроком виглядає прийняття спільної постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС про строки завершення переведення на семи-шестигодинний робочий день. Останній в ній трактується як важливе джерело піднесення соціалістичної економіки. Внаслідок змін, зазначається в ній, «Зросла матеріальна зацікавленість робітників у зростанні виробництва і підвищенні продуктивності праці, покращилось виконання підприємствами народногосподарських планів...» [25]. Але цікавою для нас ця постанова є не стільки оцінкою процесу, скільки терміном переведення на скорочений день, який суттєво не збігався за часом із впорядкуванням заробітної плати. Останнє дає підставу констатувати передчасність цього заходу, а значить, і переважання політичних мотивів у його впровадженні.

Розвиваючи ідею передчасності запровадження семигодинного робочого дня, спробуємо розглянути цей процес з точки зору його адекватності наступним складовим процесу: нормування праці та стану заробітної плати. Ми усвідомлюємо, що ці аспекти потребують додаткового самостійного дослідження, що ми плануємо зробити пізніше, зараз вони цікавлять нас лише з точки зору характеристики тривалості робочого дня, підтверджуючи передчасність його встановлення. Для прикладу пошлемося на спільну постанову, що була дубльована в грудні того ж року аналогічними органами в УРСР. В додатку №1 до неї визначаються послідовність, строки переведення на скорочений робочий день та час впорядкування заробітної плати. Час впорядкування заробітної плати значно відставав від проголошення семигодинного робочого дня. Найпомітнішим це було в наступних галузях: у бавовняній промисловості затримка з впорядкування зарплати складала 1 рік, у залізничному транспорті – 1 рік, у річковому – 1 квартал, в автомобільному – 1 рік та в повітряному – 5 кварталів, на науково-дослідних підприємствах – 2 роки, у державних установах торгівлі

і харчування – 2 роки, в організаціях освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва – 2 роки [26].

З нашої точки зору, тут ми маємо надзвичайно гучний сигнал, що попереджав про неготовність галузей до введення скороченого робочого дня. Дійсно, переведення на скорочений робочий день мало закінчитись у 1960 р., а впорядкування заробітної плати зовсім в інший термін. Різниця в деяких галузях між переходом на скорочений робочий день і впорядкуванням заробітної плати сягала двох років. Якщо припустити, що в цих галузях норми виробітку були занижені, як це, наприклад, мало місце у вугільній, металургійній, машинобудівній галузях, то виходить, що їх працівники отримували необґрунтовано підвищену заробітну плату декілька років поспіль, що видається нам маловірогідним.

Цілком вартим уваги виглядає інший варіант розгадки цього економічного феномена радянської пори. Можна також припустити, що норми виробітку тою чи іншою мірою все ж таки відповідали усталеним вимогам. У такому випадку скорочення робочого дня за недостатньої продуктивності праці змушувало адміністрацію підприємств і раднаргоспів, використовуючи партійні гасла «переходу до комунізму», компенсувати цю нестачу підвищенням норми виробітку, тобто зростанням інтенсивності праці. Такий перебіг видається нам цілком ймовірним передусім тому, що за цих обставин неможливо собі навіть уявити вірогідність існування такої економічної системи, яка могла б допустити таку масштабну безгосподарність. Допускаємо також, що переплачені кошти працівникам ряду галузей можна було компенсувати додатковим навантаженням на інші сфери виробництва, наприклад, на сільське господарство. Тим більше, що Радянському Союзу досвіду таких маніпуляцій не треба було позичати.

Для ілюстрації процесу пропонуємо проаналізувати нижченаведену таблицю, що відтворює завдання на покращення нормування праці і ілюструє відсоток упровадження технічно обґрунтованих норм на виробництві. Таблицю складено за додатками №2 і №3 до постанови ЦК Компартії України від 15 грудня 1959 року за №1904 [27]. При аналізі таблиці передусім звернемо увагу на високий відсоток зростання норми виробітку. Якщо не

брати до уваги торфову промисловість, промисловість будівельних матеріалів та промисловість продовольчих товарів, то в усіх інших галузях зростання норми виробітку збільшувалося, починаючи від 30%. Ці, абсолютно фантастичні, з нашої точки зору, завдання свідчать лише про колосальне відставання означених галузей від необхідного рівня і підтверджують наше попереднє припущення про передчасне скорочення робочого дня до семи годин.

Разом з тим, якщо таке підвищення норм прийняти, як обґрунтоване, то в такому випадку залишається відкритим питання щодо ефективності діяльності підприємств у попередній, дореформений період. Адже, якщо в наведених вище галузях передбачалося в середньому збільшити кількість науково обґрунтованих норм від 63,5 до 71,1%, це означає, що на час виходу постанову таких діяло в республіці трохи більше третини, в діапазоні 36,5 – 28,9%. Останнє, у свою чергу, ставить питання про рівень ефективності виробництва.

Таблиця №1: Завдання на покращення нормування праці (у відсотках)

Підприємства	Підвищення норм виробітку	Впровадження технічно – обґрунтованих норм
1	2	3
целюлозно-паперової промисловості	30	75 – 80
деревообробної промисловості	35	65 – 70
промисловості будівельних матеріалів	25	45 – 55
торфової промисловості	10	65 – 75
текстильної промисловості	33	77 -80
легкої промисловості	34	70 – 80
промисловості продовольчих товарів	22	45 – 50
м'ясо-молочної промисловості	34	50 – 60
будівництва	35	80 – 90

Таблиця також дає можливість переконатись у тому, що станом на кінець 1959 р. до переведення на семигодинний робочий день була підготовлена незначна кількість галузей. Всі інші, включаючи й важку індустрію, цей процес з різним рівнем успішності вже завершили. Разом з тим, за даними, наведеними на червневому (1959 р.) Пленумі ЦК Компартії України, порядок денного якого був присвячений розвитку промисловості, транспорту і впровадженню в виробництво новітніх досягнень науки і техніки, наводились дуже оптимістичні дані. «Тільки за півтора попередні роки (в УРСР. – В.Д.), – зазначалось в його постанові, – було створено і освоєно нових машин, механізмів, апаратів, які за своїми техніко-економічними показниками перевершують кращі зрізці вітчизняної та зарубіжної техніки. Введено в дію біля 500 конвеєрних механізованих, автоматичних і напівавтоматичних ліній» [28, с.676]. Але як же все це співвідноситься з третиною науково обґрунтованих норм, що діяли у вищезначених галузях промисловості?

Видається, що й пленум, на який ми посилаємося, й той, що було проведено в середині червня в Москві, як, врешті, й XXI з'їзд КПРС, – це були спроби радянської політичної системи перевести економіку країни з екстенсивної форми розвитку в її інтенсивну фазу. Інша річ, що радянська економічна система не давала можливості розробити навіть стратегію такого розвитку, не говорячи вже про тактику її реалізації. Звідси й прямі недоречності у виступах партійно-державних лідерів. Наприклад, М.С.Хрущов, виступаючи на XXI з'їзді, який, по суті, затвердив нову технічну і технологічну перспективи країни і міг би бути відправною точкою до переведення економіки на інтенсивну форму економічного розвитку, у стилі часів перших п'ятирічок з гордістю оперував цифрами про зростання чисельності робітничого класу [29, с.46]. І це в той час, як, з точки зору пропонованих з'їздом змін, варто було б говорити не про його чисельне зростання, а про заходи зі скорочення цієї соціальної верстви через впровадження високоефективної техніки та новітніх технологій, кращу організацію виробництва тощо. Все назване й могло бути вагомою підставою для скорочення робочого дня.

Гадаємо, через політизований характер економічних устоїв до правильних висновків важко було дійти навіть керівникам вищого

рівня. В останніх незрозуміло чого було більше: економічної прагматичності чи політичної віртуозності. Якщо переважало останнє, то нас не повинна дивувати сентенція, внесена до постанови липневого (1960 р.) Пленуму ЦК КПРС, який аналізував хід промислового розвитку і впровадження в виробництво новітніх досягнень науки і техніки. В ній у черговий раз відзначається необхідність підвищення ролі профспілок у розвитку промисловості та транспорту. «Профспілкові організації, – зазначається в ній, – повинні виявляти більше ініціативи і наполегливості... в успішному проведенні в життя заходів із завершення переведення в 1960 р. усіх робітників і службовців на скорочений робочий день і впорядкування заробітної плати» [30, с.545]. Отож професійним спілкам пропонувалося знову відшукати належні форми й засоби для врегулювання суперечностей, викликаних політичною ініціативою партії та держави між проголошеним семигодинним робочим днем, нормою праці та розміром заробітної плати. За цих умов норми виробітку повинні були зрости, а заробітна плата зменшитися. Творці «відлиги» так і не знайшли чарівного зілля, що скорочує робочий день без достатнього підвищення продуктивності праці, залишаючи при цьому незмінним розмір заробітної плати. Грудівники змушені будуть самі заплатити за посилення позицій влади, як і за її соціальні фантазії, розміром своєї заробітної плати.

Завершуючи аналіз проблеми, вважаємо за необхідне зробити декілька узагальнюючих висновків. По-перше, встановлення семигодинного робочого дня з економічної точки зору не було достатньо обґрунтованим. В середині 50-х – середині 60-х рр, як і в 1927 р., у встановленні семигодинного робочого дня вочевидь переважаючою була політична складова, спрямована на зміцнення нової влади у її протистоянні з апологетами сталінізму, яке час від часу загострювалося. Тому повернення до ідеї семигодинного робочого дня для творців «відлиги» було, передусім, не метою, спрямованою на покращення становища широких верств населення, а засобом для досягнення власної мети, яка до добробуту народу мала лише дотичне відношення. По-друге, професійні спілки, якщо погодитись з першим висновком, у цьому процесі відігравали роль громадської сили, що обслуговувала владу і доклала немало зусиль

для її зміцнення. Без широкої участі профспілок у здійсненні реформи тривалості робочого дня у такі стислі строки й при такому низькому рівні продуктивності праці годі було й очікувати. По-третє, реформа тривалості робочого дня була очевидним забіганням наперед, спробою влади видати бажане за дійсне. Останнє дає можливість точніше схарактеризувати «відлигу» хоч як і помірно ліберальний, але все ж таки етап тоталітарних відносин, при якому наміри і дії не збігаються. Звернення влади до проблеми тривалості робочого дня та широке залучення до цього процесу наймасовішої організації свідчать про її спроби пристосувати радянську політичну систему до нових історичних умов. Використовуючи професійні спілки та водночас апелюючи до широкого робітничого загалу через спробу вдосконалення соціального пакету, влада маскувала сутність радянської моделі тоталітаризму. Про результати цих зусиль з достатньою переконливістю засвідчить аналіз процесу регулювання норм виробітку та заробітної плати на виробництві, які, на нашу думку, виступають пріоритетними напрямками дослідження проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Цвих В.Ф. Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика: Монографія / Володимир Федорович Цвих. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. – 376 с.
2. Нариси історії професійних спілок України / Федерація профспілок України [Головний редактор О.М.Стоян; керівник авторського колективу О.П.Реєнт]. – К., 2002. – 732 с.
3. Тупиця О.Л. Профспілки в політичній системі сучасного громадянського суспільства в Україні: виміри функціонування / Олег Леонідович Тупиця. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. – 352 с.
4. Обращение Всесоюзного Центрального Совета профессиональных союзов. Ко всем рабочим и работницам, инженерам, техникам и служащим, ко всем членам профессиональных союзов // Шверник Н.М. О переходе на восьмичасовой рабочий день, на семидневную рабочую неделю и о запрещении самовольного ухода рабочих и служащих с предприятий и учреждений. Доклад на IX пленуме ВЦСПС 25 июня 1940 г. / Николай Михайлович Шверник. – М: Госполитиздат, 1940. – С.16 – 19.

5. Резолюция XX съезда КПСС по отчетному докладу Центрального Комитета КПСС // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 – 1986). – Т.9. – 1956 – 1960. – 9-е изд., доп. И испр. – М.: Политиздат, 1986 (Далі: КПСС в резолюциях...). - С.8 – 26.

6. Троцкий Лев. Семичасовой рабочий день. Печатается по копии, хранящейся в Архиве Троцкого в Гарвардском университете, папка MS Russ 13 T-3097 (Houghton Library, Harvard University) — /И-Р/ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [web.mit.edu/fjk/www/Trotsky/...](http://web.mit.edu/fjk/www/Trotsky/) копия.

7. Директивы XX съезда КПСС по шестому пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на 1956 – 1960 годы /// КПСС в резолюциях... Т.9. – С.28 – 97.

8. Троцкий Лев. Цит. Праця.

9. Народное хозяйство СССР за 70 лет: Юбилейный статистический ежегодник / Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 766 с.

10. Народное хозяйство СССР 1922 – 1982: Юбилейный статистический ежегодник / ЦСУ СССР. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 624 с.

11. Історія народного господарства Української РСР у трьох томах чотирьох книгах. – Том 3. – Розвиток соціалістичної економіки в період будівництва і вдосконалення розвинутого соціалізму (1938 – 80-ті роки). Книга перша. Будівництво економіки розвинутого соціалізму (1938 – 1960 рр.) / Редакційна колегія тому: Т.І. Дерев'янкін (відповідальний редактор), В.В. Городній, С.П. Лауга, Е.Л. Лортікян, Р.Д. Толстов (відповідальний секретар). – К.: Наукова думка, 1985. – 464 с.

12. Кудров В. Крах советской модели экономики (В надзаголовку: Московский общественный научный фонд) / Валентин Михайлович Кудров. – М., 2000 (без.видав.). - 190 с.

13. Там само.

14. Там само.

15. Директивы XX съезда КПСС по шестому пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на 1956 – 1960 годы // КПСС в резолюциях... - Т.9. – С.28 – 90.

16. Об итогах XX съезда КПСС. Постановление IV пленума ВЦСПС. Принято на заседании пленума ВЦСПС 17 марта 1956 г. // Бюллетень Всесоюзного центрального совета профессиональных союзов. – 1956. - №6. – С.1 – 11.

17. Там само.

18. Статут професійних спілок СРСР. Затверджений XII з'їздом

профспілок СРСР 27 березня 1959 року. – Київ: Держплітвидав УРСР, 1959. – 47 с.

19. Постановление ЦК КПС и Совета Министров СССР от 9 апреля 1959 г. №377. О переводе на семичасовый рабочий день, повышении и упорядочении заработной платы работников предприятий машиностроительной и металлообрабатывающей промышленности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.alpp.ru/law/truck.simulator

20. Про перевод на скорочений робочий день, підвищення і упорядкування заробітної плати робітників, керівних та інженерно-технічних працівників гірничорудних, металургійних і коксохімічних підприємств Міністерства чорної металургії Української РСР // Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської соціалістичної республіки. – 1957. - №9. – Київ: Держполітвидав УРСР, 1957. – С.11 – 18.

21. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (Далі: ЦДАВО України). – Ф.2605, оп. 8, спр. 2073, рк..

22. О контрольных цифрах развития народного хозяйства СССР на 1959 – 1965 гг. Доклад товарища Н.С.Хрущёва // Внеочередной XXI съезд Коммунистической партии Советского Союза. 27 февраля – 5 марта 1959 г. Стенографический отчет. – Т.1. – М.: Госполитиздат, 1959. – С. 12 – 120.

23. Там само.

24. Подгорный Н.В. Выступление на XXI съезде КПСС / Николай Викторович Подгорный. – Там само.

25. Постановление ЦК КПСС, Совета Министров СССР и ВЦСПС от 19.09.1959 N 1120. О сроках завершения перевода на семи- и шестичасовой рабочий день и упорядочения заработной платы рабочих и служащих во всех отраслях народного хозяйства СССР // [Электронный доступ]. – Режим доступа: www.lawmix.ru/sssrf/

26. Про строки завершення переведу на семи- і шестигодинний робочий день і впорядкування заробітної плати робітників і службовців у всіх галузях народного господарства. Постанова Центрального Комітету КП України, Ради Міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок. 15 грудня 1959 року, №1904 // ЦДАВО України, ф.2605, оп.8., спр. 2064, рк.. 1- 6.

27. Таблицю складено на основі даних: Додатки №2,3 до Постанови ЦК КП України, Ради Міністрів УРСР і УРРПС від 15 грудня 1959 р. №1904 // ЦДАГО України, ф.2605, оп.8, спр.2064, рк..35, 36.

28. Задачи Коммунистической партии Украины по выполнению решений июньского Пленума Центрального Комитета КПСС.

Постановление Пленума ЦК Компартии Украины 14 – 15 июля 1959 г. // Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Том второй. – 1941 – 1976. – К.: Политиздат Украины, 1977. – С.674 – 681.

29. Доклад тов. Н. С. Хрущева «Контрольные цифры развития народного хозяйства СССР на 1959—1965 годы»/ Хрущев Никита Сергеевич // Внеочередной XXI съезд коммунистической Партии Советского Союза. 27 января — 5 февраля 1959 года. Стенографический отчет. — М.: Политиздат, 1959. – С. 12 – 120.

30. О ходе выполнения решений XXI съезда КПСС о развитии промышленности, транспорта и внедрения в производство новейших достижений науки и техники. Постановление Пленума ЦК КПСС. 13 – 16 июля 1960 г. – КПСС в резолюциях. – Т.9. – С.519 – 546.

Резюме:

У статті доводиться, що при запровадженні семигодинного робочого дня влада керувалася не стільки економічними, скільки політичними мотивами, тим самим апелюючи до широких верств населення та спрямовуючи свої зусилля на боротьбу з прихильниками відвертого сталінізму. Професійні спілки розглядаються автором як засіб для досягнення партією влади внутрішньопартійної мети. Звернення владників до проблеми вдосконалення соціально пакету трактується дослідником як своєрідна форма пристосування тоталітарних відносин до умов повоєнного світу.

Ключові слова: політична система, тоталітаризм, професійні спілки, семигодинний робочий день, продуктивність праці, норма виробітку, заробітна плата

Abstract:

The article gives evidence that on implementation of seven-hour working day the authorities followed not economical but rather political motives thus using the working-day problem in the struggle against supporters of undisguised Stalinism. Trade unions are examined by the author as a means of achievement of political aim by the governing party. Its appeal to the problem of social package perfection is also interpreted by the researcher as a peculiar form of adaptation of totalitarian terms to the conditions of post-war world.

Key words: political system, totalitarianism, trade unions, working efficiency, seven-hour working day, production rate, salary.